

Fizyonominin Edebiyata Yansımaları

Dođanay ERYILMAZ*

Özet:

Bu çalışmanın hedefi, fizyonomik özelliklerin edebiyattaki yansımalarının ve betimlemelerde kullanım amaçlarının ortaya konmasıdır. Bu bağlamda, çalışmamızda öncelikle fizyonomi araştırmalarının tarihçesinden bahsedilmekte, daha sonra sanatta fizyonomi kullanımı konusuna değinilmektedir. Edebiyatta fizyonomiden yararlanılması, çok eski dönemlerde de görülmektedir. 18. yüzyılda Lavater'ın ortaya attığı fizyonomik özelliklere dayanarak insan karakterinin belirlenebileceği görüşü, yazarları eserlerinde insan betimlemelerini bu yönde yapmaya yöneltmiştir. Bu görüşler özellikle Realist dönem yazarları tarafından benimsenmiştir. Bunun nedeni, edebi ürünlerde görsel bir malzeme kullanılmaması ve eser karakterlerinin dış görünüşünün betimlemesinden yararlanılarak, okuyucuya kişilik özelliklerini yansıtılmasının mümkün olmasıdır. Bilimin ilerlemesi ile önemini kaybeden fizyonomi çalışmalarına, edebi betimlemelerde karakterlerin ruhsal durumlarının ön plana çıktığı psikanalitik eserlerden, karakterlerin kişilik özelliklerinin silikleştiği postmodern eserlere kadar hemen hemen her edebi üründe yer verilmektedir.

Anahtar kelimeler: Fizyonomi çalışmaları, Johann Kaspar Lavater, sanatta fizyonomi, edebiyatta fizyonomi, karakter analizi.

* Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Kafkas Dilleri ve Kùltürleri Bölümü, Ermeni Dili ve Kùltürü Anabilim Dalı.

Reflection of Physiognomy to the Literature

Abstract:

The aim of this study is to reveal the reflections of the physiognomic features in literature and their intended usage in descriptions. In this context, firstly we mention the history of the research of physiognomy and then we touch on the usage of physiognomy in art. The utilization of physiognomy in literature is also seen in ancient times. The approach that human character can be determined based on the physiological characteristics of Lavater in the 18th century, have directed writers to make human representations in their works in this direction. These views were particularly adopted by Realist writers. The reason for this is that inability to use visual material in literary products and is possible to reflect the personality traits to the reader by taking advantage of the representation of the outer appearance of the characters. Physiognomic studies, losing its importance with the progress of science, is in almost every kind of literary works, from psychoanalytic works which the mental states of characters come into prominence in literary description, to postmodern works, in which the personality traits of characters becomes indistinct.

Keywords: Physiognomic studies, Johann Kaspar Lavater, physiognomy in art, physiognomy in literature, character analysis.

Fizyonomi, yüz çizgilerinin genel durumundan hareketle, insanın tinsel, ruhsal ve karakteristik özelliklerini çözümleme yöntemidir (Borgards, Neumeyer, Pethes ve Wübben, 2013, s. 188). Öncelikle fizyonomi araştırmalarının tarihçesine yer verilecek olan çalışmamızın hedefi, fizyonomik özelliklerin sanatta ve özellikle edebiyattaki yansımalarının nasıl olduğunu ve betimlemelerde ne amaçla kullanıldığını ortaya koymaktır.

Türkçede *fizyonomi* ya da *fizyognomi* olarak kullanılan kelimenin etimolojik kökeni ile ilgili bilgiler, Latince “physiognomia” kelimesinin değişime uğramasıyla “physiognomia” şekline evrildiği ve Antik Yunancada “physiognomōnia” (φυσιογνωμονία) kelimesinden türediği yönündedir. Kelime, “physis/φύσις/fizik” ve “gnōmon/γνώμων/gösterge” kelimelerinin birleştirilmesinden oluşmuştur ve “fiziksel özelliklerin göstergesi” anlamına gelir.¹

Fizyonominin tarihçesi çok eski zamanlara uzanmaktadır. Batıda fizyonominin temellerinin Antikiteye kadar uzandığı söylenebilir. Yaptığımız araştırmalar, fizyonomi kuramına benzetilebilecek ilk düşüncelerin İÖ V. yüzyılda Atina’da ortaya çıktığını göstermektedir. Zopyre adlı bir filozofun, Socrates’in yüz hatlarına bakarak, onu “aptal, kaba, zevk düşkünü ve sarhoş” (Plane, 1797, s.55) olarak tanımlaması, fizyonomiye dayanarak yapılan ilk yanlış çıkarım olarak tarihe kaydedilmiştir. Socrates’in öğrencilerinin, bu yanlış tanımlamadan hareketle Zopyre’nin

¹ <http://www.cnrtl.fr/etymologie/physionomie> (E. T. 10.01.2017)

sanatına karşı bir argüman çıkarmak ve onu gülünç duruma düşürmek istemeleri üzerine, Socrates'ın Zopyre'yi doğruladığı belirtilmektedir:

“Doğal olarak tüm bu kötülöklere eğilimliyim: ama erdemın sürekli uygulanmasıyla, hatalarımı düzeltmeyi ve eğilimlerimi ortadan kaldırmayı başardım.”
(Plane, 1797, s. 55)

Hipokrat (İÖ 460-İÖ 370 [?]) ise insanı şişman-zayıf olarak ikiye ayırır ve Empedokles'in “dört unsur kuramı”nı benimseyerek geliştirir. “Humoral patoloji teorisi” olarak da adlandırılan bu kuram, dört elementin (su, ateş, hava, toprak) dört fiziksel nitelikle (nemli-soğuk, nemli-sıcak, kuru-soğuk, kuru-sıcak) birleşerek vücuttaki sıvıları (kan, sarı safra, balgam, kara safra) etkilemesi esasına dayanır. Bu sıvılardan biri diğerinden fazla olduğu zaman, sıvıların oranına göre insan sıcakkanlı, karamsar, öfkeli ya da sakin olur. Bu kurama göre, et, yumurta gibi gıdalar tüketildiğinde artan kanın (nemli-sıcak) fazlalığında tembellik, uyku hali, gerinme, esneme, ciltte kızarıklık ve sivileler görülür. Kuru gıdalar fazla tüketildiğinde ise kara safra (kuru-soğuk) karamsarlığa ve korkulu rüyalar görmeye neden olmaktadır. (Bayat, 2010, s. 126.)

Bergamalı Galen'in de gelişmesine katkıda bulunduğu bu kuram, tıpta hastaların fizyonomik özelliklerine göre teşhis ve tedavi edildiklerini gösteren bir bulgudur.

Aristoteles, dış görünüşle karakter özellikleri arasındaki ilişkiyle ilgili literatüre sık sık gönderme yapmıştır. Kendisinin de bu ilişkinin varlığına inandığı, özellikle *Organon* (“Οργάνων”) adlı mantık çalışmasının üçüncü cildi olan *Birinci Çözümlemeler*'de bulunan şu satırlardan anlaşılmaktadır:

“Tabii tesirlenmelerin aynı zamanda bedende ve ruhta bir değişikliğe sebep oldukları kabul olunursa (şüphe yok, musikinın öğrenilmesi ruhta bir değişiklik hasıl eder; fakat burada bizim için tabii olan tesirlenmeler bahis konusu değildir: birer tabii hareket olanlar daha çok, söz gelimi, tutkular ve isteklerdir) beden görünüşüne göre hükmetmek mümkündür. Öyleyse bu ilk şart kabul olunursa ve bir tek işaretin bir tek tesirlenmeye tekabül ettiği kabul olunursa, ve nihayet her bir hayvan nevi için hususi bir tesirlenme ve işaret koyabilirsek, beden görünüşlerine göre hükmedebiliriz.” (Aristoteles, 1966, s. 190-191)

Aristoteles, beden görünüşüne göre karakter tespiti yapılabileceğini söyledikten sonra, hayvanların bazı doğal yüz ifadelerinin belirli karakter özellikleri gösterdiğine değinir ve aslan örneğini verir. Aslan cesur ve alicenap bir hayvandır. Bu özelliği, bedenine ve yüzüne çeşitli işaretlerle yansıtmaktadır. Aristoteles, söz konusu işaretlerin herhangi bir insanda da bulunması durumunda bu kişinin de cesur ve alicenap olduğunu öngörmektedir. (Aristoteles, 1966, s. 192)

Fizyonomi ile ilgili yazılmış ilk sistematik çalışma, Aristoteles'e mal edilen ancak muhtemelen, Aristoteles'in ilk derslerini verdiği Lykeion okuluna ait olan

Physiognomonica (Φυσιγνωμονικὰ) adlı kitapçıktır.² İki bölümden oluşan bu kitapçığın ilk bölümünde insanlara atfedilen karakterlerden ve doğa gözlemlerinden çıkarılan argümanlar incelenmekte ve insan davranışının farklı görünüşleri üzerine yoğunlaşmaktadır. İkinci bölüm ise hayvanların tutumlarına ayrılmıştır, burada dikkat çeken nokta hayvanların “dişi” ve “erkek” karakterlere ayrılarak incelenmiş olması ve bu karakterlerden hareketle, insan bedeninin biçimi ve karakter özellikleri arasındaki ilişkinin ortaya konmaya çalışılmasıdır.

Ortaçağda çok popüler olan *Secretum secretorum* (Gizemlerin Gizemi) adlı kitap, fizyonominin de popülerliğini arttırmıştır. Siyaset, ahlak, fizyonomi, astroloji, simya, tıp ve bitkilerin, taşların ve sayıların gizemli özellikleri gibi konulardan bahsedilen kitap, Aristoteles’in Büyük İskender’e yazdığı bir mektup formunda kurgulanmış ve Latinceye 10. yüzyılda *Kitâb sıv al-’asrâr*’dan çevrilmiştir. Formundan dolayı kitabın asıl yazarı hakkında tartışmalar olsa da, Râzî (865-925) tarafından yazıldığı hakkındaki bilgiler (Ruska, 2007) daha yaygın olarak kabul görmektedir. Kitapta, insanların dış görünüşlerine göre karakterlerinin nasıl olabileceğine dair veriler bulunmaktadır.³

Rönesans döneminde Gerolamo Cardano (1501-1576) *De metoposcopia* (*Metoposkopi Hakkında*) adlı çalışmasında alın yapısının insan karakterini nasıl yansıttığından bahseder.⁴ Yine aynı dönemlerde konu ile ilgili bir diğer çalışma, Jean-Baptiste della Porta’ya (1535-1615) ait olan *De humana physiognomia*’dır (*İnsan Fizyonomisi*).⁵ Söz konusu çalışma, Avrupa’daki en ünlü fizyonomi çalışmasına imza atmış olan Johann Kaspar Lavater’e öncülük etmiş olması nedeniyle önemlidir.

Görüldüğü üzere fizyonominin tarihçesi çok eski dönemlere dayanmaktadır. Fizyonominin en ilgi çekici özelliklerinden biri, kriminoloji çalışmalarında fizyonomi alanında uzman kişilere başvurulmasıdır. Bu uygulamanın temelinde İtalyan hekim ve kriminolog Cesare Lombroso’nun (1835-1909) düşünceleri yatmaktadır. Lombroso’ya göre, her insan yüzünde ait olacağı sosyal kategorilerin izleriyle doğar, dolayısıyla insanın katil ya da hırsız olacağı da yüz çizgilerinden anlaşılabilir (Lombroso, 1895, 206).

Özellikle 18. yüzyılda ve 19. yüzyılın başlarında çok rastlanan fizyonomi uzmanı kriminologlar tarafından yapılan değerlendirilen zanlıların suçlu olup ol-

² “Physiognomonica”, Çev: T. Loveday, E. S. Forster, Oxford, 1913, William David Ross, *The Works of Aristotle* içinde, <https://ia600307.us.archive.org/2/items/worksof aristotle06arisuoft/worksof aristotle06arisuoft.pdf> (E. T. 26.06.2017)

³ *Secretum secretorum kitabının İngilizce versiyonu için bkz.* <http://www.colourcountry.net/secretum/node74.html> (Erişim Tarihi: 29.06.2017)

⁴ Jérôme Cardan, *La Métoposcopie*, Aux Amateurs de livres, Paris, 1658. (<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k8531z.table> - Erişim Tarihi: 29.06.2017)

⁵ Jean Baptiste Porta, *La Physionomie humaine*, trad. Sieur Rault, Jean&David Berthelin, 1655. (<https://play.google.com/books/reader?id=YMs6AAAACAAJ&printsec=frontcover&output=reader&hl=fr&pg=GBS.PR4> - Erişim Tarihi: 29.06.2017)

madıklarının tespit edilmesi işleminden, İskender Fahreddin'in *Fizyonomi, İlmi Sıma* adlı batılı kaynaklara dayanarak yapılan çalışmasında da bahsedilmektedir. Bu çalışmanın "İlmi eşkal" başlıklı bölümünde verilen bazı dipnotlar, kriminoloji alanında fizyonomiden nasıl yararlandığına ilişkin veriler içermektedir:

"Polis müdüriyeti (fizyonomi) mütehasısına sevkedilecek bir maznunun, mütehasıs memuru tarafından evvela hangi tiplerden olduğu tespit edildikten sonra, umumi hatlarının ifade ettiği manalar birer birer tespit edilmelidir. Bazı mütenakız hatlar, maznunun mütenakız evsaf ve kabiliyetini ifade eder. Rapor tanziminde bu hususa dikkat ve itina etmek ve müşahedeleri aynen ve isabetli yazmak lazımdır." (Fahreddin, 1933, s. 63)

Sanatta fizyonomik özelliklere, doğal olarak en fazla resim alanında başvurulmaktadır. Bu alanda, rönesans döneminde ressamın fotoğrafta olduğu gibi, karşındakileri gördükleri/olması gerektiği şekilde resmetmeleri söz konusudur (örneğin: Leonardo da Vinci, *Mona Lisa*). Barok döneminde bu düzen ve sakinliğin yerini, ışık-gölge oyunları olsa da yüz ifadelerinde gerçeğe uygunluk korunur. Nicolas de Largillier'e *Charles le Brun* adlı çalışması bu dönemin resim sanatında yüz ifadelerini göstermesi açısından uygun bir örnek olarak gösterilebilir. Claude Monet'in *La Premenade (Gezinti)* adlı tablosunda olduğu gibi İzlenimcilik akımıyla birlikte silüete dönüşen yüz hatlarının Kübizmle birlikte dağılmaya başladığı (örneğin: Robert Delaunay, *Metzinger'in Portresi*), Edward Munch'ın *Çılgılık* adlı tablosunun örnek olarak gösterebileceğimiz Dışavurumculukta ise gerçeğe uygunluğunu büyük ölçüde kaybettiği görülmektedir. Yüzlerin belirsizliği ise sürrealizm akımında net bir şekilde karşımıza çıkmaktadır (örneğin: Salvador Dali, *Mae West'in Yüzü, Uyku*).

Edebi metinlerde ise, karakter betimlemesi yapılırken genel olarak yüz hatlarının karakteri yansıtması hedeflenir. Herhangi bir görsel verilmesi mümkün olmayan edebi metinlerde, karakterin fizyonomik özellikleri hakkında verilen ilk bilgiler okuyucunun zihninde bir tipin canlanmasını sağladığı için karakterin iç dünyasıyla dış görünümü arasındaki uyum önemlidir.

Fransız edebiyatında modern anlamda yazılmış ilk romanlardan biri olan Madame de La Fayette'e ait *La Princesse de Clèves*'de (1678) fizyonomik özelliklerin karakter üzerindeki etkisini gösteren betimlemelere yer verilmektedir. Psikolojik betimlemeleri ile ünlü olan eserde yazar, aşırı erdemli bir kadın olan geleceğin Clève Prensesi Mademoiselle de Chartres'ı fizyolojik olarak betimlerken, kötü olmayacak kadar düzgün hatlara sahip olduğunu şu sözleriyle ifade eder:

"Tüm hatları düzgündü, yüzü de kişiliği de iyilik ve güzellikle doluydu." (La Fayette, 1678, s. 41)

Edebiyatta fizyonomik özelliklerin verilerek karakterin betimlenmesi yöntemi realizm akımında daha yaygın ve net bir şekilde görülebilmektedir. Realist

metinlerde, gerçeğe uygunluk ilkesi gereği, tipin karakteristik özelliklerinin yüz hatları ve dış görünüşle desteklenmesi gerekir. Aksi takdirde çocuksu bir saflığı yansıtan bir yüzün bir katil tipi olması, gerçeği yansıtamayacaktır. Bu sebeple, XIX. yüzyıl Fransa'sında fizyonomi hakkındaki teoriler, yaygın bir şekilde edebi metinlerde kullanılmıştır. Realizmin en önemli isimlerinden biri olan Honoré de Balzac'ın (1799-1850) eserlerinde de fizyonominin son derece önemsendiğini görürüz. Örnek olarak herhangi bir eserini ele alabileceğimiz Balzac'ın en bilinen eserlerinden *Eugénie Grandet*'ye değinelim.

Eserlerine genel olarak betimlemelerle başlayan Balzac, *Eugénie Grandet*'de de öncelikle Grandet ailesinin yaşadığı Saumur'den bahseder. En ufak ayrıntısına kadar anlatılarak okuyucunun gözünde canlandırılan kentin ardından, ailenin yaşadığı evin betimine geçilir. Çevrenin betimlenmesi tamamlandığında ise Monsieur Grandet okuyucuya tanıtılır:

“Yapı olarak, Grandet beş ayak boyunda, bodur, dört köşe, baldırlarının çevresi beş parmak, diz kapakları boğumlu, geniş omuzlu bir adamdı; yüzü yusuvarlak, derisi esmerleşmiş ve çiçek bozuğu içindeydi; çenesi dümdüzdü, dudaklarının hiçbir kıvrımı yoktu, dişleri de bembeyazdı; gözlerinde sakin ve halkın deyişiyse insanı öldüren masal ejderhalarına benzeyen kemirici anlatım vardı; enlemesine çizgilerle dolu alnı anlamlı çıkıntılardan yoksun değildi; sarımtırak ve kırçıl saçları için Grandet konusunda yapılan bir şakanın anlamını bilmeyen kimi gençler beyaz ve altın sarısı derlerdi. Ucu çok iri olan burnunun üstünde halkın pek haklı olarak, kötülük dolu olduğunu söylediği damarları görünen bir eklemi vardı.” (Balzac, 1999, s. 20)

Bu betimlemenin amacı, okuyucunun zihninde gerçeğe uygun bir karakter canlandırmaktır. Ancak, fizyonomik açıklamalar, sadece dış görünüşü vermek için yapılmaz, aynı zamanda Grandet Baba'nın cimrilliğini de gözler önüne serer. Öyle ki, okuyucu bu cimrilikle ilgili herhangi bir açıklama beklemez, sonradan yapılan açıklamalar da okuyucu için kesinlikle sürpriz olmaz.

“Hep aynı biçimde giyindiği için, onu bugün gören biri sanki 1791'deki kılığında görürdü. Kaba ayakkabıları meşin kaytanlarla bağlanırdı; her mevsimde yün çoraplar, gümüş tokalı, kahverengi kaba çuhadan kısa bir külot, almaşıklı sarı ve kahverengi çubuklu, bütün düğmeleri ilikli kadife bir yelek giyerdi, üzerine de geniş etekli kahverengi bol bir ceket geçirir, boynuna kara bir boyunbağı takar, başına da bir kuaker şapkası geçirirdi. Jandarmanın kadar sağlam olan eldivenlerini yirmi ay dayandırır ve onları temiz tutmak için şapkasının kıyısında hep aynı yere koyardı hesaplı bir el hareketiyle.” (Balzac, 1999, s. 21)

Esere adını veren başkışı Eugénie'nin saflığı da yine aynı şekilde fizyonomik özellikleri betimlenirken okuyucuya aktarılır.

“Eugénie bütün öteki kasaba çocukları gibi güzelliği gösterişsiz ama sağlam yapılı bir çocuktur. Ama, Eugénie Moli Venüs’üne bile benzeseydi, biçimleri kadını arıtan ve ona eski yontucuların bilmediği bir kibarlık veren Hıristiyanlık duygusunun o tatlılığıyla, inceliğiyle soylulaşmıştı. Eugénie’nin kocaman bir başı, Phidias’ın elinden çıkmış Zeus yontusunun erkeksi ama, narin alnı, tertemiz yaşamının bütünüyle oraya yansiyarak fıskıran bir ışık bıraktığı kurşuni gözleri vardı. Eskiden körpe ve pesembe olan yüzünün çizgilerini, hiçbir iz bırakmayacak kadar yumuşak geçen ama, derinin kadife gibiliğini yok eden bir çiçek hastalığı kalınlaştırmıştı. Bununla birlikte cildi hala öylesine yumuşak ve öylesine inceydi ki, annesinin tertemiz öpücüğü orada geçici olarak kırmızı bir iz bırakıyordu. Burnu biraz fazlaca iriydi ama, bin bir çizgi içindeki dudakları aşk ve iyilik dolu olan bir sülüğen kırmızılığındaki ağızla uyum sağlıyordu.” (Balzac, 1999, s. 21)

Balzac’ta fizyonominin bu denli önemli olmasında, İsviçreli teolog Johann Kaspar Lavater’ın (1741-1801) *İnsanları Fizyonomilerinden Tanıma Sanatı* adlı çalışması son derece etkilidir. Lavater’ın çalışması, insanların yüzlerinde karakterleri ile ilgili Tanrı tarafından çizilmiş hatların bulunduğu düşüncesine dayanır. Temelinde Alman Doktor Franz Joseph Gall’ın ortaya attığı kafatası şeklinden insan karakterini, özellikle suça yatkınlığı bağlamında belirleme iddiasında olan frenoloji sözdebilimi vardır. Balzac, bu iki teorisyenin fikirlerini *İnsanlık Komedyası*’nda uygulamaya geçirir, hatta bazı eserlerinde bunlara açıkça yer verir:

“Fizyonominin kanunları, yalnızca karaktere uygulanmasında değil, varlığın kaderine bağlı olarak da kesindir. Geleceği gösteren fizyonomiler vardır. Bu yapı iskelesinde yok olanların tam bir resmini yapmak mümkün olsaydı ve bu canlı istatistik Topluma aktarılsaydı, Lavater’ın ve Gall’ın bilimi, tüm bu insanların, hatta masumların bile kafasında tuhaf işaretler bulunduğunu gözle görülür bir şekilde kanıtlayabilecekti”. (Balzac, 1841, s. 228)

Bu teorileri kullanarak Balzac, pek çok karakterini okuyucunun gözünde net bir şekilde canlandırmaya çalışır. Örneğin, bir suçluyu şöyle betimler:

“Fizyonomisinin bir çizgisi, kaderinde cinayet olan insanlar hakkındaki Lavater’ın bir iddiasını doğruluyordu, çapraz ön dişleri vardı.” (Balzac, 1855, 597)

20. yüzyıla gelindiğinde, realizm akımındaki kadar olmasa da, yine fizyonomik özelliklere değinilerek karakteristik özelliklerin aktarıldığı görülmektedir. Bu yüzyılın önemli Fransız yazarlarından olan Marcel Proust (1871-1922) *Kayıp Zamanın İzinde* başlıklı yedi kitaptan oluşan serisinde, Balzac gibi, döneminin insanların sosyal ve ahlaki yapısını anlatmaya çalışmıştır. *La Prisonnière (Mahpus)* adlı romanında Proust, Albertine’in değişen ruhsal ve karakteristik yapısıyla birlikte görünüşünün de değiştiğini şu şekilde belirtir:

“Albertine”in görünüşü de değişmişti. Uzayıp giden mavi, badem gözlerinin şekli değişmişti; renkleri aynıydı ama sanki sıvı haline geçmişlerdi. Öyle ki, gözlerini kapadığında, deniz manzarasının önüne bir perde gerilmiş gibi oluyordu. Her gece yanından ayırdığımda, onun en çok hatırladığım yanı buydu herhalde. Oysa, örneğin saçlarının kıvrıcılığı, aksine her sabah, ilk defa gördüğüm, yepyeni bir şeymiş gibi beni şaşırtmaya uzun müddet devam etti.” (Proust, 2015, s. 5)

20. yüzyılın önemli deneysel yazarlarından biri olan İrlandalı Samuel Beckett de fizyonomiye eserlerinde yer vermektedir. Beckett’in *Watt* adlı eserinde betimlenen fizyonomik özellikler, resim sanatında sürrealizm akımında olduğu gibi belirsizleşir.

“Bu, izi yitirilmişlerin tümünün bizimkinden farklı bir vücut yapısına sahip olmadıklarını bütün kuşkuları silecek biçimde kanıtlamasa da Bay Knott’un kişiliğinde çevresinde toplansınlar diye, kendisiyle ilgileninler diye iki tür adamı, yalnızca iki tür adamı etkileyecek özel bir şeyler olduğunu savunan, sık sık dile getirilen varsayımı güçlendiriyor, bir yanda iri, kemikli, yoksun ve yoksul, yabancı ve paytak türü, çürük dişleri ve kocaman kırmızı burunlarıyla öte yanda da kısa, şişko, yoksun ve yoksul, yağlı ve kirli, eğri bacaklı türü, farklı yönlerde çıkıntı yapan koca göt ve göbekleriyle ya da başka türlü yaklaşırsak bu iki adam türünde özel bir şeyler vardı onları Bay Knott’a çeken, çevresinde olsunlar, ona göz kulak olsunlar diye (...).” (Beckett, 2012, s. 52)

Burada yazarın verdiği betimlemenin amacının herhangi bir karakteri betimlemek olmadığı, karakterlerden birinin güven duyduğu ama güvenilmesi için herhangi bir özelliği olmayan iki tip sıradan insanın genel bir betimlemesinin yapılması hedeflendiği görülmektedir.

Örneklerde de görüldüğü üzere, edebiyatta fizyonomi, karakterlerin dış görünüşlerinin aktarılmasıyla iç dünyalarının yansıtılması açısından her dönemde büyük önem taşımıştır. Realizm akımında, Lavater’in fikirleriyle paralel bir şekilde aşırı derecede önemsenen fizyonomi çalışmaları, bilimin ilerlemesine bağlı olarak önemini yavaş yavaş kaybetse de edebi metinlerde, karakterlerin ruhsal durumlarının ön planda olduğu psikanalitik eserlerden zaman ve mekân algısıyla beraber kişilik özelliklerinin de silikleştiği postmodern eserlere kadar geniş bir yelpazede kullanımını sürdürmektedir.

Kaynakça

- Aristoteles (1966). *Organon III, Birinci Analitikler*, Çev: Hamdi Ragıp Atademir, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Balzac, Honoré de (1999). *Eugénie Grandet*, Çev.: Nesrin Altınova, İstanbul: Engin.
- Balzac, Honoré de (1855). “Le Curée de Village”, *Œuvres complètes de H. de Balzac*, Paris: A. Houssiaux.

- Balzac, Honoré de (1841). *Une Ténébreuse Affaire*, erişim https://fr.wikisource.org/wiki/Une_t%C3%A9n%C3%A9breuse_affaire
- Bayat, Ali Haydar (2010). *Tıp Tarihi*, İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.
- Beckett, Samuel (2012). *Watt*, Çev: Uğur Ün, İstanbul: Ayrıntı.
- Borgards, R., et all (2013). *Literatur und Wissen: Ein interdisziplinäres Handbuch*. Stuttgart: Springer Verlag.
- Cardan, Jérôme (1658). *La Métoposcopie*, Paris: Aux Amateurs de livres. Erişim <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k8531z.table>
- Fahreddin, İskender (1933). *Fizyonomoni, İlmi Sima*, İstanbul: Tefeyyüz.
- Forster, E. S., (1913). "Physiognomonica", William David Ross, *The Works of Aristotle*, Çev: T. Loveday, Oxford. Erişim <https://ia600307.us.archive.org/2/items/worksofaristotle06arisuoft/worksofaristotle06arisuoft.pdf>
- <http://www.cnrtl.fr/etymologie/physionomie>
- La Fayette, Madame de (1678). *La Princesse de Clèves*, Paris: Claude Barbin.
- Lombroso, Césaire (1895). *L'Homme criminel*, Paris.
- Plane, J. M. (1797). *Physiologie ou l'Art de connaitre les hommes, sur leur physionomie*, Meudon: P. S. C. Demailly.
- Porta, Jean Baptiste (1655). *La Physionomie humaine*, trad. Sieur Rault, Jean&David Berthelin. Erişim: <https://play.google.com/books/reader?id=YMs6AAAAcAAJ&printsec=frontcover&output=reader&chl=fr&cp=GBS.PR4>
- Proust, Marcel (2015). *Mahpus*, Çev.: Roza Hakmen, İstanbul: YKY.
- Ruska, Julius (2007). *Al-Razis Buch, Geheimnis der Geheimnisse*, Graz: Geheimes Wissen. *Secretum secretorum*, <http://www.colourcountry.net/secretum/node74.html>

